Írta: Andrásfalvy Bertalan
2015. november 12. csütörtök, 08:52 - Módosítás: 2015. november 23. hétfő, 18:11

A népművészet, néphagyomány megbecsülésének jelentősége és szerepe a magyar társadalom rég óhajtott egyesülésében

Az ember és a társadalom egyik legfontosabb életszükséglete a közös-ség, a kapcsolatok ember és ember, ember és Isten, ember és a termé-szet között. A kapcsolat helyett használhatnánk a szeretet szót is, ha nem lenne ennek ma érzelgős felhangja. A szeretet azonban nemcsak érzelem, hanem életszükséglet és parancs. A szeretetkapcsolatok kon-centrikus körök rendszerét mutatják. A legkisebb a legelső, az anya szeretetkapcsolata gyermekével. Ezután tágul a gyermek szeretetköre: család, rokonság, gyermekpajtások, utcabeliek, iskolatársak, az egy falubeliek, egy korosztályhoz tartozók, akik közül társat választ vagy talál; a faluközösség, a városrész, a város, az egy műveltségű falvak összetartozó csoportja; a néprajzi csoport, a nagyobb tájegység és végül a nemzet és az ország. A szeretetkapcsolatok rangsora az egyén korával változik. Kétségtelen, a felnőtt kor kezdetéig az anya-gyermek kapcso-lat a legerősebb, mely azonban az ifjú férfi vagy felnőtt leány esetében nem akadályozhatja meg a fiatalok párválasztását, mert ez a kapcsolat lesz az erősebb: egymásért mindketten elhagyják apjukat, anyjukat és lesznek egy test, egy lélek. Végül az újabb, legerősebb szeretetkapcsolat lesz az, ami a felnőtté vált fiatalembert nemzetével köti össze; nincs na-gyobb szeretet annál, mint ha valaki életét adja barátaiért.

A kielégítetlen szükségletről árulkodnak a hiánybetegségek. A lé-lektan és a magatartástudomány egyértelműen kimutatja, hogy a kap-csolathiány minden körben veszélyezteti az egyén testi és lelki (men-tális) egészségét, és ezáltal az egész társadalom egészséges működését. A kapcsolat, a szeretet nem maradhat puszta gondolat, érzelem, azt ki kell fejezni, azt tudatni, éreztetni kell. Az anya öleli, simogatja, becézi magzatját, beszél, énekel hozzá, utánozza, nevetteti a saját, egykor megtanult anyanyelvén: a szó, a mozdulat, a dallamok, a ritmus, az arcjáték anyanyelvén; gondoskodik a gyermek változatos szükséglete-inek kielégítéséről: eteti, itatja, melegíti, szorítja, rázogatja, játszik vele. Amint később is a művészet nyelvén fejezi ki szeretetét a család, a társak, a választott élettárs, a barátok iránt, és áldozatkészségét is kinyilvánítja, vagy ha kell, bizonyítja. Ha ezt nem teheti, nem teszi, a kapcsolat hiányától nem csak ő, hanem társai, közösségei és egész nemzete szenvedni fog, megbetegszik. A magatartástudomány min-den egyes szeretetkörre érvényesen kimutatja a hiány, a kielégítetlenség következményeit. Társadalmi tőkének tekinthetjük a szeretetkapcsolatok összességét. Hiánya szorongáshoz vezet, és a szorongó ember minden testi és lelki bajnak ki van szolgáltatva: a szív és érrendszeri, a daganatos, rákos, az emésztőszervi- és kedélybetegségeknek, depresszió-nak egyaránt. Még az olyan nehezen meghatározható szeretetkapcsolatnak, mint a hazaszeretet hiányának is jól felismerhető, leírható következményei vannak. Például egy amerikai vizsgálat kimutatta, hogy az oda kivándorolt japánoknak két csoportját lehet jól megkü-lönböztetni egymástól. Az egyik mindenben igyekszik felvenni új hazájának szokásait, mentalitását, nyelvét, ezek sikeres üzletemberek-nek is bizonyulnak. A másik csoportba azokat lehet sorolni, akik anyagi

áldozatokkal, de megtartják kapcsolatukat az anyaországgal, megtartják nyelvüket és azt továbbadják utódaiknak, ragaszkodnak a japán szokásokhoz. Ezek nem olyan sikeresek, mint az előző csoport tagjai, de életkoruk átlaga öt évvel magasabb az előző csoporténál.

Ha egy jól körülhatárolható társadalom tagjainak átlagéletkora alacsony, és más társadalmakkal, népekkel összehasonlítva, például a fentebb említett, nem járványszerű betegségeknek aránya és az öngyilkosságok gyakorisága magasabb, ott bizonyosra vehető, hogy az emberi kapcsolatok, a társadalmi tőke gyengeségéről, hiányáról van szó. Az emberi kapcsolatok hiánya vezet egy nép egyes társadalmi rétegeinek, osztályainak elmagányosodásához, tanult reményveszté-séhez; az egész nép, nemzet tagjaiból kiveszett összetartozás-tudat, a szolidaritás hiánya pedig e nép lélekszámát és történelmi sorsát, vereségét és kiszolgáltatottságát is meghatározhatja. Röviden: a történelem elsősorban a népek belső, tagjait összekapcsoló közösség szeretete, szolidaritása szerint alakul. A néphagyomány, egyes népek több évszázados tapasztalata alapján kialakult tudás és erkölcsi rend művé-szi formában továbbadott megfogalmazása, bemutatása és tanítása a nép életének, fennmaradásának, sajátos küldetése teljesítésének bizto-sítására. A népköltészet nem más, mint a szeretetkapcsolat kifejezése és az életadó erkölcsi rend művészi eszközökkel való tudatosítása: ez az erkölcsi értékrend nem csorbítja az egyén szabadságát, törvényei a boldog egyéni élet játékszabályait, egyben egy nemzet fennmaradá-sának zálogát jelentik.

Ha a mai magyar népesség egészségügyi mutatóit összevetjük Európa más népeinek adataival, egyértelműen kiderül, hogy azok igen rosszak, ha nem a legrosszabbak kontinensünkön. *„Magyarorszá-gon két év alatt háromszor annyian halnak meg szívérrendszeri beteg-ségek miatt, mint az európai átlag. Az életkor szerint standardizált átlagot 100%-nak véve Magyarországon a férfiak keringési szervi ha-lálozási aránya 147%, a nőké 144%. A férfiak ezzel az aránnyal vezet-nek Európában. [...] A magyar férfiak között legnagyobb a daganatos betegségek miatti halálozás, 127%, a nők közötti 125%, Európában a harmadik. Az emésztőszervi megbetegedések közül az alkoholos májbetegség és májzsugor kiugróan a leggyakoribb halálok.[...] Az erőszakos halálozás (baleset, öngyilkosság, gyilkosság) aránya meg-döbbentő, a férfiak között Magyarországon - az európai átlagot 100%-nak véve - 189%, a következő Ausztriában 49%-kal kisebb, a nők között nálunk 192% - tehát közel kétszerese az európai átlagnak! [...] A kutatási eredmények egyértelműen bizonyították, hogy az érzelmi funkciózavarok, a szorongás, depresszió jelentős kockázati tényező számos, nagy népegészségügyi jelentőségű betegség kialakulása, lefo-lyása és kiújulása szempontjából.”*
- írta Kopp Mária 1991-ben.
[1]

Nem először lehettünk ebben az állapotban. A múltban nem állt ren-delkezésünkre hasonló, magatartástudományi értekezés, sem statiszti-kai adat a hazai és az európai egészségügyi helyzetről. A végeredményt, a nemzet egészének állapotát azonban legjobbjaink megérezték,

látták, megfogalmazták. Nem annyira a diagnózist, mint a gyógyítás lehetőségét, módját, a terápiát. Vissza kell térnünk a néphagyomány évszázados tapasztalatához, és fel kell használnunk azt a gyógyítás-ban. Kodály Zoltán ezt így fogalmazta meg 1977-ben: *„Hogy a nemzet lehajol a néphez, igyekszik megérteni és felemelni, nem pusztán iro-dalmi vagy zenei jelentőségű dolog. Életbevágó fontosságú és hosszantartó történeti folyamat fordulópontja ez. A regeneráló folyamaté, mely lassan még akkor indult meg a nemzetben, amikor a török hábo-rúk után szinte végelgyengülésben, aléltan feküdt, mely még ma is tart. Öntudatlan célja, a homogén nemzet, melynek minden egyes tagja a közös életcél tudatában végzi a ráeső feladatot. Olyan ideál ez, melyért a nyugati, nálunk sokkal egységesebb nemzetek is időnként újra meg újra küzdeni kénytelenek.*
”
2

Kodály Zoltán a fenti idézetben a 18. század végén kibontakozó reformkorra utal, amikor a magyar nyelv és irodalom megújítására, a „magyar nemzeti lélek” (Berzsenyi) felébresztésére és ezért a nép-nyelv és népköltészet gyűjtésére vállalkoztak legjobbjaink, költők, írók, gondolkodók. Tárgyilagos, a valósághoz hű, igazságos történelemkönyvek és történelemtanítás nélkül is a nemzet értelmiségének több-sége jól látta a Rákóczi-szabadságharc leverése után a magyar nemzet nyomorúságának igazi okait. A mohácsi vész egyenes következménye volt végzetes megosztottságunknak. Nemcsak a kapzsi, kötelességéről megfeledkezett főnemesség pártos széthúzása, hanem az egész nemzet végzetes megosztottsága volt legyőzettetésünk, megfogyatkozásunk, megaláztatásaink oka. Ugyanis Werbőczy törvényével a nemzetből kizártuk a magyar népesség túlnyomó többségét jelentő jobbágyságot, a magyar nemzetiség, a sajátos magyar kultúra őrzőjét, teremtőjét, éltetőjét. Pedig az iskolázatlan parasztnépben élt csak az egész nemzet iránt érzett feltétlen szeretetkapcsolat, amivel önfeláldozóan megvédte az országot és egész Európát 1456-ban, Nándorfehérvárnál megsemmi-sítve az akkori világ legerősebb, Bizáncot meghódító győztes szultán seregét. Ötvennyolc évvel később megismétlődhetett volna ez a diadal, a fél évszázad alatt újból megerősödött, Európa meghódítására készülő török hadsereg ellen, ha a kapzsi és irigy nemzetáruló főurak támogatják a Dózsa György vezérletével, áldozatkészen és lelkesen összegyűlt ke-reszteseket. Attól félve, hogy a felfegyverzett jobbágysereg esetleg meg-tagadja az engedelmességet, és elégtételt vesz a közelmúltban a job-bágyságot sújtó, önkényes és erőszakos eljárásaikért, megalázóan meg-akadályozták jobbágyaik további csatlakozását a török ellen vonuló hadhoz. Megtagadták ellátását, élelmezését, kiátkozással fenyegették meg azokat, akik felhívásukra nem térnek haza; végül Sziljanovics szerb despota - ugyancsak a török ellen készülődő - seregét ráuszítot-ták a paraszthadat kísérő asszonyok és segítők táborára és Hájszentlőrincen lemészárolták azt. Ezután a Szapolyai vezette, a végekről haza-hívott harcedzett sereggel hátba támadták Dózsát, becsapva elfogták és kivégezték, háromszor annyi, lelkes jobbággyal együtt, mint ahányan 1526-ban elestek Mohácsnál. Ha csak ennyivel többen lettek volna ott Mohácsnál, és Szapolyai is ott lett volna! A magyar jobbágyság még utána is nemegyszer megszégyenítette a nemesi sereget a török elleni küzdelemben, de jogfosztottsága fennmaradt lényegében 1848-ig.

Ez a bűntudat is ott van a reformkor íróiban, költőiben, amikor a népköltészet felé fordulnak. Erdélyi Jánost, a népköltési gyűjtések fáradhatatlan szervezőjét és értelmezőjét idézem, *Egy századnegyed a magyar szépirodalomból*
című, 1855-ben a Pesti Naplóban megjelent írásából. Ebben nem csak azt fejezi ki, hogy - amint Kodály mondta - a néphagyomány felé fordulás „nem pusztán irodalmi vagy zenei jelentőségű dolog”, hanem napjaink „népiességét” is bírálva rámutat e lépés társadalompolitikai távlataira is:

A népi nem elv, hanem elem - jelenti ki -*; s e kettőt gyakran téveszti össze az újabb irodalom, nem csoda aztán, ha éles ellentétek mutatkoz-nak a nézetekben. - Végre a magyar költészetben a népen kivül egyes költők által szintén műveltett a népi elem; mert ott vannak Görgei Albert, Beniczky Péter, Horváth Ádám, Csokonai, Vitkovics stb, hanem csak kivételesen, leginkább víg vagy tréfás célokért s mintegy másodranguságra, alárendelt szerepre kárhoztatva az úgynevezett miveit és tudós költészet mellett. Ha tehát némelyek megsokalták már eddigelé a népieskedést, ez fánton fánt. A régibb műtudalom nem ismérte el művészeti alapnak a népit, s most visszaadatik a kölcsön[...] Mai nap ott állunk, hogy a népi ellentétes lön a művészetinek, s némely írók agyában oly külön sarkisággá távolodott egymástól a két elem, mintha soha sem volna szabad érintkezniök, egymást sürgetniök.* [3]

(Számunkra már e régies szóhasználat és fogalmazás értelme; a népi az „elem”, vagyis lényeges alkotórésze az irodalomnak, az irodalom lé-nyege; de a régebbi „műtudalom” - az irodalomtudomány, irodalom- kritika - a nemességnek, a tanultaknak a szemléletét képviseli; a népi csak a tréfás, víg, másodrangú, komolytalan, nem művészi értékű ré-sze lehet az igazi irodalomnak.) Ide kívánkozik ismét Kodály Zoltán megjegyzése, amikor Virág Benedek egyik, 1803-ban Kazinczynak írt levelét idézi. *„A minapában elalkonyodott vala már a nap, ablakom-ban dohányozván egy tiszta torokból hallám énekelni: »Mi haszna galambom, ha előtted járok...« A hirtelen támadt kiabálás és zaj miatt többet nem érthettem. Nem tudná-e ezt valaki nálatok? Ha úgy: írd meg édes Kazinczym és más akármiféle tréfás éneket és nevetséges dalokat.”* Vagyis a népi egyenlő a tréfás, nevetni való bunkósággal, műveletlenséggel. (Igaz, Erdélyi később fél évszázaddal bővíthette volna a felsorolt, a népit a tréfássággal azonosnak tartó írók névsorát. Említhette volna akár Gárdonyi Gézát is Göre Gáboréval, Durbincs sógorával; amit Gárdonyi később, tudomásom szerint megbánt.) De az akkori válságot érzők ma is tapasztalnának hasonlót. A nép, a népi gyakori szereplője napjaink kabaréműsorainak, az erőltetett tájszólás-ban idétlenkedő falusi bácsi; de másutt is előfordul ma is, hogy a népit a nevetni valóval azonosítják, például néptáncegyüttesek, népdaléne-kesek és népmese-előadók. Viszont Erdélyi János számára *„nem az a fő, hogy népi legyen a költészet, hanem az, hogy legyen, ami rendel-tetése: művészet. Azért igen sajnálnám, ha netán az a szerencsés körülmény, hogy tőről fakadt eredeti népköltészetben is találhatók műbeccsel bíró darabok, visszásán hatna s oda tévesztené az elméletet, mintha vak szerencse is szolgálhatna művészettel. Hiszen maga a nép, mint patak vize a kövecset, addig forgatja dalait, míg utoljára kisimítja, kerekíti, mert öntudatlanul bár, de ösztönileg ragadtatik a művészet felé s eléri, [...] megteremti azt.”*

4

Így természetes és ésszerű, hogy Erdélyi János is azt reméli: *„[...] mikor az iskolázatlan népet költészete után becsüljük, annyit tesz, hogy polgárilag is fogjuk, mert a kettő együtt jár.”* Ezt vallották csak-nem ugyanezekkel a szavakkal Petőfi és Arany is. Greguss Ágost így méltatta az elhunyt Erdélyi Jánost:
„A nemzetet saját lelkével megis-mertetni, ez volt Erdélyi János életének feladata [...] dicsőség néki, mert megoldotta.”
Kodály Zoltán több, mint fél évszázad múltán hasonlóan nyilatkozott Kölcseyről.
„Amit Kölcsey olyan forró vággyal álmodott, s amit emésztő küzdelmek, emberfeletti erőfeszítések árán sem tudott elérni: népi alapon nyugvó nemzeti költészetet.”
A kérdés, a feladat nem egyedi, magyar sajátság, hanem Európa más nemzeteinek nagyjaiban is felmerült.
„Goethe ugyanis, előkelő városi polgárcsalád sarja, nemcsak maga is beáll gyűjtőnek, mint Herder barátja és lelkes híve, hanem költészetében meg is valósítja (a népi alapú nemzeti költészetet.)”
Nekünk, magyaroknak ez nehezebb fel-adat, mert a népköltészetnek és az iskolai 'magas műveltségnek’ különbözőek a gyökerei:
„A magyar kultúra örök harc a hagyomány (vagyis a népi kultúra) és a nyugati (európai) kultúra között. Béke csak úgy lehet, ha a népkultúra nő fel magas kultúrává, saját törvényei szerint, Európától csak azt veszi át, ami erre kell, s ezt is szervesen magába olvasztja. Elérhetjük-e? Janusz arcunk lehet-e valaha egyakaratú, magával egyes lélek arca? Egyik kezünket még a nogáj-tatár, votják, cseremisz fogja, a másikat Bach és Palestrina. Össze tudjuk-e fogni e távoli világokat? Tudunk-e Európa és Ázsia kultúrája közt nem ide-oda hányódó komp lenni; hanem híd; s talán mindkettővel össze-függő szárazföld? Feladatnak elég volna újabb ezer évre.”
5

Erdélyi János is kimondta: a népköltészet megbecsülése után remélhetjük azt is, hogy polgárilag is meg fogjuk becsülni, vagyis felszámoljuk a job-bágyparasztság megalázó kirekesztését a nemzetből. Ez mindenkép-pen azt jelenti, hogy elismerjük nemzetfenntartó hagyományait, sze-repét a történelemben és ezért megvetettségét törvényesen is felold-juk, a nemzet részévé tesszük, mint azt más európai nemzetek már megtették. Természetesen ez az eszme szorosan kapcsolódik az euró-pai felvilágosodás szabadságeszméjéhez is, mely a Nagy Francia Forradalomhoz vezetett, az örök emberi igazságok és jogok hangoztatásával.
„A nemesség kevésnek tartatott arra, hogy az egész nemzet legyen. [...] A honi történet a nemesség vagy olygarchia története volt már szemeinkben. [...] Az országgyűlési beszédek eme két szót ejték ki gyakrabban: örök igazság! Meghiszem, hogy ime két szó máskép-pen is mondatott ki, de a költészetben igen jól tudom népnek, népinek hítták [,..].”
6

Ez világos beszéd: a reformkor népköltészet felé fordu-lása mögött egy, a nemzetünket megmentő társadalmi reform sürge-tése állt; a jobbágyfelszabadítás reménye. Ma visszatekintve közel kétszáz év távlatából, szomorúan meg kell állapítanunk, hogy 1848-1849-es levert szabadságharcunk csak részben hozta meg a magyar nép, a parasztság „polgári” megbecsülését. A jobbágyfelszabadítás polgári tulajdonhoz juttatta a telkes jobbágyokat, de véglegesítette a volt zsellérek kizárását a földtulajdonlásból és a faluközösség

osztat-lanul maradt közös erdeinek, rétjeinek, vizeinek lényegében 1767-ig gyakorolt használatából. 1767-tel alakul ki a földbirtokosok majorsági földbirtoka, melyet nem osztanak ki jobbágytelkeknek, és nincstelen cselédek művelik meg. Ez a föld a jobbágyfelszabadítás után is meg-marad a földesurak kizárólagos használatában, tulajdonában. Európa egyik, a nagybirtokok aránya szerint legtorzabb birtokszerkezete jött létre, és ezzel a nagybirtokosok és hozzájuk hasonlóan kapzsi nagytő-kések (tisztelet a kivételeknek) érdekeinek megfelelő bel- és külpoliti-kai országirányítás, ami minden egészséges reformot megakadályo-zott, és ezzel 20. századi sorsunkat is megpecsételte.

Mielőtt röviden áttekinteném a 20. században újra megélénkülő érdeklődést a népművészet és a néphagyomány iránt, meg kell említe-nem a parasztság - elsősorban annak szegényebb és nincstelen rétege-iben meginduló - mozgalmait. Ezeket nemcsak a külföldről hozott szocialista eszmék bátorították, hanem XIII. Leó pápa *Rerum novarum* kezdetű enciklikája is. Ezután szerte Európában éppen az egyhá-zak lesznek a szociális igazságtalanságok ellen felemelkedők támaszai. Magyarországon is az első szegényparaszti megmozdulások, arató-sztrájkok még fehér zászlók alatt kérnek, követelnek emberibb viszo-nyokat, mint például 1891-ben Orosházán, három évvel később Hód-mezővásárhelyen, és csak azok brutális leverése és megtorlása után változnak vörösre. 1906-ban több száz földmunkás-szövetség létesült néhány hónap alatt, de Andrássy belügyminiszter közel 5000 embert ítéltet el. Az 1907-ben megindult keresztényszocialista mozgalom nem tudta felvállalni a nyugat-európai keresztényszocialista célokat. Az 1908-ban megalakult Katolikus Népszövetség pedig nyilvánosan szembehelyezkedett a földreform gondolatával is. A keresztény társa-dalmi igazság elvei nem érvényesülnek, ezért először az értelmiségből, azután a munkásságból is sokan csalódva hagyják el az egyházat. Egy egri kanonok könyvet írt a nagybirtokrendszer igaz és keresztény vol-táról. Prohászka, Majláth, Apponyi és az evangélium igazságát kép-viselő papok szavai pusztába kiáltanak. Az első világháború után a katolikus egyház felajánlja birtokait egy földreformra, de már késő. Az ún. ellenforradalom, a kommunista diktatúra megdöntése meg-menti a nagybirtokrendszert, míg minden, a Magyarország földjéből részesülő utódállam (Ausztria kivételével) földreformot hajt végre, kiosztja azt híveinek és ezzel megváltoztatja a nemzetiségi arányokat a magyarok kárára. Magyarország kitart a feudálkapitalista rend mel-lett, ennek szellemében a földbirtokos földjének holdjai után fele akkora adót fizet, mint egy két-három holdas kisbirtokos, és ennek szellemében ítélik börtönre azt a történészt 1937-ben, aki az országot vezető nagybirtokos és nagytőkés osztályról elítélően írt. (Málnási Ödönt; akit különben XI. Piusz mint legjobb kelet-európai egyháztör-ténészt kitüntetett.) Apponyi Albert szavaival: *„A magyar néplélek betegebb volt minden más nép lelkénél; osztozott valamennyinek szo-ciális bajaiban és azok tetejében éreznie kellett a nemzeti élet csonkaságának mindent átjáró, megrontó hatását.”* [7]

A magyar társadalom és a nemzet gondjait felismerő gondolkodók java ismét a népművészet felé fordul a 19. század végén. Úgy tűnik, most kap nagyobb figyelmet a tárgyi népművészet, a viselet, hímzés, építkezés, kézművesség. Ismét a magyar kultúra gyökereinek, a művé-szi

néphagyománynak rögzítésére, összegyűjtésére és bemutatására indulnak azok, akik ezek alapján akarnak újat, korszerűt, egyénit és magyart alkotni. Ekkor alakul meg a Magyar Néprajzi Társaság, ekkor mutatják be világkiállításokon a legszebbnek tartott magyar vi-selet-darabokat, épül meg a Milleneumi Kiállításra a magyar tájak épí-tőművészetét bemutató szabadtéri kiállítás, a falumúzeum. Minde-nekelőtt Kalotaszeg népművészete (szűrök, hímzések, viselet) váltak ismertté a fővárosban és a határokon túl is, és ezek vonzották Magyarországra az angol „praeraffaelitákat", Ruskint, Morrist, Crane-t, majd a finn „secessio" híveit, Akseli Gallén-Kalela festőt és Yrjö Liipola szobrászt. A világhírre gyorsan eljutott pécsi Zsolnay gyár tervezői buzgón gyűjtötték nemcsak a magyar népi fazekas művészet emlékeit, hanem például a formatervezésben tevékenykedő Zsolnay leányok a dél-dunántúli magyar és horvát népviselet díszes vászon- és bőrhím-zéseit is, több száz népművészeti darabból álló gyűjteményt hozva létre. A Malonyai Dezső vezette képzőművész társaság A magyar nép művészete című sorozata köteteiben, nem véletlen, először Kalotaszeg népművészete jelent meg 1905-ben, több száz fényképpel és színes akvarell-képekkel, kifejezetten azzal a szándékkal, hogy megihlessék a magyar ipar- és építész-művészeket a néphagyomány formáival. Ezt követték a Székelyföld, a Dunántúl, a Balaton-vidék és a Felföld, a palócok népművészetét bemutató kötetek. A Gödöllői Iskola is kife-jezetten egy új, magyar forma- és díszítőművészet megteremtéséért dolgozott és alkotott. Tagadhatatlan, hogy Lechner Ödönt, és még sok más művész-alkotót, Kós Károlyt, Makoveczet és tanítványait is megihlette a néphagyomány, s erről maguk is többször vallottak. Huszka és Gróh tankönyveket írtak a magyar népművészet formáiról és díszítő elemeiről, melyből már az első világháború alatt tanítottak az ipariskolákban, és igen szép alkotások is kerültek ki ötvösök és épí-tészek kezei alól. Fülep Lajos, világhírű művészetfilozófus és művé-szettörténész, zengővárkonyi tiszteletesként - hosszabb olaszországi tanulmányútjáról megtérve - igen szépen méltatja a magyar népmű-vészet legegyszerűbb, díszítetlen tárgyait is, az arány és formaérzék tanítandó remekeit látja bennük.

Ennek a magyar mozgalomnak is vannak európai párhuzamai. A 20. század elején, a *Zászló nk*
elnevezésű ifjúsági folyóirat többször is beszámolt a svéd skjöld mozgalomról. Ennek lényege: a svéd paraszti tárgykultúra, népművészet alapján tanítottak gyakorlati kézművességi ismereteket az iskolákban. Annak ott, akkor nagy társadalmi jelentősége volt a falun maradt asszonyok otthoni, háziipari tevékeny-ségének felújításában, megszervezésében, helyben tartásában, mert a férfiak messzi, ipari központokban kényszerültek munkát vállalni, és a kormányzat nem szerette volna azt, hogy a család is az ipari közpon-tok nyomornegyedeibe költözzön és a falu elnéptelenedjen. A skjöld sokáig kötelező volt az iskolákban, a közelmúltban lett csak szabadon választható tantárgy. Ebből született meg évtizedek múltán a világ-szerte ismert skandináv dizájn, az IKEA, melynek keresett termékeit ma már valahol Távol-Keleten állítja elő egy tőkés vállalkozó - olcsób-ban, mint Svédországban...

A századfordulón indult meg a magyar népzene tudományos kuta-tása, a dallamot hűen rögzítő fonográf felhasználásával. Az úttörő Vikár Béla volt, aki mint parlamenti jegyző ismerte

meg ezt a készülé-ket. Ő használta ezt először hazánkban néprajzi gyűjtésre, tőle tanulta, vette át Kodály Zoltán, majd Bartók Béla is. A hagyomány szerint Kodály Zoltán az erdélyi Mezőségen, Széken készült gyönyörű hím-zést látott a Néprajzi Múzeumban (melynek több éven keresztül gyűj-tött maga is tárgyakat). *„Ahol ilyen szépen hímeznek, ott biztosan szépen is énekelnek”* - mondta, és elküldte Székre népzenegyűjtő társát, Lajtha Lászlót. Nem csalódott. A széki hangszeres muzsika egyik legnagyobb hatású népzenei élménye lett a népzenéért, népi táncért, a táncházért lelkesedő ifjúságnak. Elnagyoltan azt mondhat-juk: Bartók a saját és a magyar műzene megújítása, művészetének ihletszerzése és anyagának gazdagítása végett foglalkozott népzene gyűjtésével; Kodály Zoltán pedig - felismerve eredeti szerepét a népi társadalom életében - megpróbálta ezt a funkcióját a mai, városi társ-dalom számára átadni, a mai ifjúság szeretetkapcsolatainak kiépíté-sére, megerősítésére felhasználni, látva ennek égető szükségességét. Az ének a legegyszerűbb lehetőség a gyermek, a fiatal számára is lehe-tővé tenni a művészi alkotás és a közösség megtartó erejének megta-pasztalását, élményét.
„Aki gyermekkorában nem tanult meg szépet és jót alkotni, egész életében a hatalomban, vagyonban, a másokon való uralkodásban keres kielégülést.”
Körülbelül ezekkel a szavakkal fogalmazott Adler, a bécsi pszichológus. Mit tud szépet alkotni a kicsi gyermek? Egy szép éneket, együtt vagy külön, egy szép játékot, mely-ben lehetőséget kap önmagát megmutatni, hogy látva lássák, hogy megszeressék, kiemeljék magányából, hogy valakikhez tartozását megélje, élvezze a szeretetet. (Lásd Ady: Szeretném ha szeretnének.) Az ének, a zene a legfontosabb művészi tevékenység a közösség épité-sében, a legkisebbtől a legnagyobbig. Az édesanya énekel, altatja mag-zatját, a kisgyermek énekes, táncos játékokban kerül közösségbe, megtanulja, hogyha alkalmazkodik, a közösséghez tartozás nagy örö-mében részesül. Egy énekes, táncos, szerepeket osztó körjáték, közös dalolás, egy saját készítésű rongybaba, egy gyermekrajz - már terem-tés, művészi alkotás. Semmivel sem pótolható élmény. A népi játék századok alatt kiformálódott, a maga nemében tökéletes alkotás, mely-ben a leglényegesebb vonás, hogy nincs benne versengés, győztes és legyőzött, csak együttműködés, a közösség élménye. Kodály Zoltán így írt ezekről:
„Egyrészt valóságos tárházai a tudatalatti magyarság-nak. [...] Tudat alatti elemeknek eddig még alig méltatott nagy szerepe van a nemzeti jelleg kialakulásában. Aki nem játszotta gyermekkorá-ban e játékokat, annyival is kevésbé magyar. Benne a nemzethez tar-tozás sokágú, bonyolult érzése feltétlenül szegényesebb, hiányosabb. Egy csomó jellegzetesen magyar testmozdulat, szólás, hanglejtés, forma, dallam kimaradt lelki életének építőanyagából. A nevelésnek oda kell törekednie, hogy ez a: magyar vagyok, minél gazdagabb tar-talmat, minél több életet, színt jelentsen mindenkinek, egyénileg is, különben vajmi könnyen üres frázissá szárad. Másrészt nagy e játékok tisztán [...] értéke is, fokozzák a társas érzést, életörömet. A mai gyer-mek koravénsége ellen nincs jobb orvosság.” A zenekultúra mentheti meg a magyarságot az elmagányosodástól, társadalma szétesésétől, szeretetkörei megerősítésének ez az elsőszámú eszköze. „A magyar zenekultúra jövőjét az iskolák építik vagy rombolják. Nem a zeneisko-lák, hanem az általánosak.”
8

Ezért is tartotta főművének az énekokta-tást, a Kodály-módszert, melynek értékét az egész világ felismerte, több országban bevezették, nálunk, ahol a legnagyobb szükség lenne a társadalmi tőke helyreállítására, már alig alkalmazzák. Rendkívül kedvező hatását a közösségi emberi gondolkodás és magatartás kiala-kítására tudományos munkák bizonyítják.
9

Kodály munkásságának szerves része lett az Éneklő Ifjúság mozgalom, a Regőscserkészet a két háború közt; és közvetve hatott a Gyöngyösbokréta-mozgalomra is, a magyar kórusok és zenekarok világhírére, a Repülj Páva-, majd a táncházmozgalomra. A tárgyi népművészet, a díszítőművészeti moz-galom különösen az 1960-1970-es években hasonló szerepet kapott. Sok kicsi, iskola nélküli faluban a díszítőművészeti szakkör volt az egyetlen közösség, mely a régi közös fonókra emlékeztetett, ha he-tente csak egy-két órára is. Ahogyan a Kodály-módszerű, ének-zene tagozatos iskolák megritkultak, szinte eltűntek hazánkból, ugyanúgy azok a kísérletek is megbuktak, melyek ezt a tárgyi és díszítőmű-vészeti anyagot beemelni kívánták az általános iskolai oktatásba. Készültek népművészeti és népismereti, néprajzi tankönyvek, de nem használjuk őket. Két-három középiskoláról tudok, ahol népismeretet, népművészetet taníthatnak. Meddig?

Visszatekintve témánkra: A néphagyomány nemzetmegtartó ere-jét kerestük a reformkorban, és a népköltészet elismerésétől vártuk a nemzetté alakulást, az iskolázatlan, de az ország többségét és meg-maradását is jelentő parasztság jogainak helyreállítását. Csak részben sikerült. Tapasztalva a magyarság további kiszolgáltatottságát, kapcsolatköreinek gyengeségét, a századfordulón újra a néphagyo-mány felé fordultunk. Az első háború és Trianon megakadályozta ezt a kezdeményezést is; de még jobban éreztük ennek szükségességét, amikor a nemzeti érzést és néphagyományt nacionalizmusnak, narodnyikságnak nevezték és üldözték. Azóta újra felerősödött a hagyo-mány keresése, a népdaléneklés és a táncházmozgalom révén. Most sem feledkezhetünk meg a forma mögötti tartalomról, a népköltészet szerepéről, funkciójáról. A néphagyomány, a népművészet erkölcsi törvények védelmére jött létre, ami megtarthatja a nemzetet és egész-ségben a tagjait. Végül: e kultúra letéteményesének, az egykori pa-rasztságnak vissza kell adnunk az életterét, a magyar földet; nem a profitteremtő nagyüzemi vállalkozásnak, hanem az életet teremtő és ez áldott, de sebezhető földet egyedül megvédeni tudó családi gaz-daságoknak.

JEGYZETEK

[1] KOPP Mária-SKRABSZKI Árpád: Magyar lelkiállapot. Budapest, 1993, k.n., 14.

[2] KODÁLY Zoltán: A magyar népzene.Budapest, 1973, k.n., 13.

[3] ERDÉLYI János: Irodalmi tanulmányok és pályaképek.[1855] Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta T. ERDÉLYI Ilona. Budapest, 1991, k.n., 247-248.

[4] ERDÉLYI: i.m., 249.

[5] KODÁLY Zoltán: Magyarság a zenében = Mi a magyar? Szerk. Szekfű Gyula. Bp., 1939, k.n., 4,17.; valamint KODÁLY: Magyar népzene. Budapest, 1973, k.n., 13.

6 ERDÉLYI: i.m.,246-247.

[7] MÁLNÁSI Ödön: A magyar nemzet őszinte története.München, 1959, k.n., 142.

[8] VARGYAS Lajos (szerk., vál.): Közélet, vallomások, zeneélet. Kodály Zoltán hátra-hagyott írásai.Bp., 1989. k.n., 354.

[9] Vö. BARKÓCZI Ilona-PLÉH Csaba: Kodály zenei nevelési módszerének pszicholó-giai vizsgálata.Kecskemét, 1977, k.n.

Forrás:

Szász László (szerk.): Paradigmák a művészetben. Konferencia 2013 november 18–19. A Magyar Művészeti Akadémia konferenciafüzetei 7. Magyar Művészeti Akadémia. Budapest, 2014. 175–188.